

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДНАТА ОТЧЕТНОСТ В БЮДЖЕТНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Митко Радоев

Доцент, доктор, катедра "Информационни технологии и комуникации", УНСС
e-mail: mradoev@unwe.bg

Резюме

Дигитализацията и дигиталната трансформация в почти всички сфери на дейност на субектите от икономиката и публичния сектор са на дневен ред. Има редица изследвания в сферата на дигиталната трансформация на счетоводната отчетност, но те са насочени изключително към бизнеса. Същевременно, организациите в бюджетната сфера имат своята специфика, която трябва да бъде отчетена, за да се осъществи успешно процесът на дигитална трансформация. В настоящия доклад се анализират специфичните особености на счетоводството в бюджетните организации в Република България, както и на самите организации. На тази база се формулират основните направления за дигитална трансформация на бюджетното счетоводство. Представят са някои от проблемите и предизвикателствата пред този процес, както и възможните подходи за решаването им.

Ключови думи: дигитализация, дигитална трансформация, счетоводство, бюджетно счетоводство

JEL: M400, M410, O310

DIGITAL TRANSFORMATION OF ACCOUNTING IN THE BUDGETED ORGANIZATIONS

Mitko Radoev

Abstract

Digitalization and digital transformation in almost all spheres of activity of subjects from the economy and the public sector are on the agenda. There are a number of studies in the field of digital transformation of accounting, but they are focused exclusively on business. At the same time, organizations in the budget sector have their specifics, which must be taken into account in order to successfully implement the digital transformation process. This report analyzes the specific features of accounting in budget organizations in the Republic of Bulgaria, as well as the organizations themselves. On this basis, the main directions for digital transformation of budget accounting are formulated. They present some of the problems and challenges facing this process, as well as possible approaches to solving them.

Keywords: digitalization, digital transformation, accounting, budget accounting

Въведение

Темата за дигитализацията и дигиталната трансформация е изключително актуална в последните години. Почти няма човешка дейност, която да не е засегната от тези промени, задвижвани най-вече от развитието на информационните технологии. Естествено, и счетоводната отчетност няма как да остане встрани от тази всеобща тенденция. Настоящия доклад си поставя следните цели:

- Да обсъди и прецизира използваните понятия, както и основните направления на дигиталната трансформация на счетоводната отчетност;
- Да анализира специфичните особености на счетоводната отчетност в бюджетните организации и да формулира основните насоки за дигитална трансформация на счетоводството в бюджетните организации;
- Да представи проблемите и някои възможни решения за дигиталната трансформация на счетоводната отчетност в бюджетните организации.

Дигитализация и дигитална трансформация на счетоводната отчетност

Дигитализация и дигитална трансформация

Терминът **дигитализация** в повечето случаи се използва в тесен смисъл - като цифровизация (digitization) на данните, съхранявани на аналогови носители, и преобразуването им в цифров вид. Типичен пример за това е сканирането на хартиен документ и записването му във вид на файл в някакъв формат.

Ясно е, че само цифровизацията на данните има ограничена полезност, ако не бъде допълнена от подходяща обработка на тези данни. Понякога терминът дигитализация се използва и в по-широк смисъл, като обхваща не само цифровизацията на данните, но и използването на нови средства и технологии за обработка на цифровите данни.

Пълният ефект от цифровизацията и новите технологии може да се постигне при оптимизиране на бизнес процесите в организацията. Цялостното реструктуриране и оптимизиране на дейностите, базирано на цифровизацията и на използването на подходящи информационни средства и технологии, наричаме **дигитална трансформация**. Успешната дигитална трансформация идва не от въвеждането на нови технологии, а от трансформирането на организацията, за да се възползва от възможностите, които новите технологии предоставят [1].

Насоки за дигитализация и дигитална трансформация на счетоводната отчетност

Различните автори дефинират различни специфични компоненти на дигитализацията и дигиталната трансформация в счетоводството, като например [2]:

1. еднородност на системите, използвани във фирмата;
2. разширяване на интерфейсите към външни системи;
3. безхартиено счетоводство;
4. подобряване на съгласуваността на данните;
5. оценка на качеството и точността на данните;
6. отчитане в реално време;
7. сложни анализи на големи данни;
8. автоматизиране на рутинните процеси;
9. високи очаквания към одиторите.

В други изследвания се акцентира на [3]:

1. разширяване на обхвата от бизнес дейности, които намират своето отражение в счетоводството;
2. разработване на подходи за интегриране на различни видове счетоводни дейности;
3. ускоряване на процеса по осчетоводяване;
4. подобряване на начина, по който се натрупва и съхранява счетоводна информация.

След анализ на спецификата на бюджетните организации, ще бъдат формулирани основните направления за дигитална трансформация на бюджетното счетоводство.

Специфика на счетоводната отчетност в бюджетните организации в Република България

Счетоводството в бюджетните организации има основните характеристики на всяко счетоводство. От друга страна, то има редица особености, които заедно с особеностите на самите

бюджетни организации трябва да се вземат предвид при формулиране на насоките за дигитална трансформация.

Специфика на бюджетното счетоводство

- **Отчитане на бюджетни средства.** Основната разлика между бюджетното и фирменото счетоводство се състои в отчитането на бюджетните средства. Отделно от счетоводното отчитане на приходите и разходите (на начислена основа) се съставя и отчет за приходите и разходите на бюджетни средства (на касова основа).
- **Отчитане на ангажименти.** През последните години беше въведено детайлното отчитане на поетите ангажименти от бюджетните организации. Това в значително степен утежнява и усложнява счетоводната отчетност без съществена практическа полза. Ресурсите, изразходвани за отчитане на незначителни по размер ангажименти в много случаи надхвърлят евентуалните ползи.
- **Отчитане на задължения към доставчиците.** Наложил се като правило да се отчитат задължително всички задължения към доставчиците, независимо от това, че в много случаи възникването на задължението съвпада с неговото погасяване или е поне в същия отчетен период. Това също увеличава в значителна степен обема на работата, особено когато се съчетае с отчитането на ангажиментите.
- **Операции с пари в брой.** Въпреки непрекъснатото намаляване на дела на тези операции, все още съществуват плащания в брой, например заплащане на държавни и местни такси и цени на услуги от граждани и юридически лица, изплащане на стипендии на учащите се и т.н.

Специфика на бюджетните организации

- **Голям брой разпоредители с бюджетни средства.** Докато първостепенните и второстепенните разпоредители са сравнително ограничен брой, то броят на третостепенните разпоредители, особено в общините и някои министерства е изключително голям. Според Единната бюджетна класификация за 2023 г. броят на първостепенните разпоредители от централното управление е 120, а от общините 265 или общо 385 [4]. Същевременно, само в Столична община има 60 второстепенни и 428 третостепенни разпоредители с бюджетни средства [5]. Това е предпоставка за трудна координация и налагане на еднакви стандарти на работа.
- **Съществени разлики в дейността.** Въпреки че предмет на изследването са бюджетните организации като цяло, те не са хомогенна група по отношение на извършваните в тях дейности. Тук са включени министерства и други институции от централното управление, висши училища, общини, общински предприятия, училища, детски градини, детски ясли, кухни, домове за стари хора и т.н. Всички те имат специфична дейност, която трябва да се има предвид при анализа.
- **Недостатъчно финансиране.** На практика почти всички бюджетни организации са недостатъчно финансирани в по-малка или по-голяма степен. Това означава недостатъчно средства за технически средства, софтуер, както и за заплащане и квалификация на персонала.
- **Недостатъчна подготвеност на кадрите.** Като следствие от предходните фактори (необходимост от голям брой специалисти, за които няма достатъчно ресурси), съществена част от специалистите нямат достатъчна степен на подготовка, в това число и компютърна грамотност.
- **Недостатъчна ефективност.** В малките бюджетни организации от рода на общински училища, детски градини, ясли и др. един специалист трябва да се занимава както със счетоводната отчетност и отчитането на бюджетни средства, така и с много други съпътстващи дейности. Това възпрепятства специализацията и води до по-ниска ефективност на труда на тези специалисти.

- **Различен начин на управление на бюджетните средства.** Все още не всички общини са включени в системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА). Това обуславя различен начин на работа в тях.

Основни направления за дигитална трансформация на счетоводството в бюджетните организации

Анализът на спецификата на бюджетните организации и воденото в тях счетоводство води до формулирането на следните направления за дигитална трансформация на бюджетното счетоводство:

1. **Еднородност на системите, използвани в организацията.** Това е задължително условие за извършване на дигитална трансформация на процесите в организацията. Изолираните и несъвместими помежду си софтуерни продукти и системи възпрепятстват истинската дигитална трансформация. Най-добрият вариант би бил създаването на единна информационна система, обхващаща всички сфери на дейност, каквито са ERP системите.
2. **Съвместимост на системите, използвани в системата на първостепенния разпоредител с бюджетни средства.** Използваните софтуерни системи във второстепенните и третостепенните разпоредители трябва да бъдат ако не напълно унифицирани, то поне съвместими, за да се гарантира достатъчно високо ниво на интеграция в системата на първостепенния разпоредител.
3. **Разширяване и усъвършенстване на интерфейсите към външни системи.** Докато данните, генерирани в рамките на организацията могат да бъдат обхванати веднага от информационната система и да се използват в счетоводството, то постъпващите от външни източници данни също трябва да бъдат дигитализирани и обработвани автоматизирано. Става дума за банковите документи, както и документите от доставчиците, клиентите и др. В идеалния случай те постъпват директно в счетоводната система през подходящ интерфейс [6].
4. **Безхартиено счетоводство.** Както вътрешните, така и външните документи следва да бъдат електронни. Трябва да се предвиди надеждното съхраняване в рамките на информационната система както на информацията от тези документи, така и на самите документи. Постепенно използването на хартиени документи трябва да се намалява, докато изчезне напълно.
5. **Автоматизиране на рутинните процеси.** Голяма част от процесите в счетоводството могат да бъдат автоматизирани. Автоматизираното постъпване на електронни документи в информационните системи може да бъде последвано от автоматизирана обработка. Могат да бъдат прилагани успешно схеми за автоматично осчетоводяване на по-голямата част от документите. Това ще доведе до ускоряване на процеса по осчетоводяване, рационализиране и повишаване на ефективността от работата на счетоводителите [7].

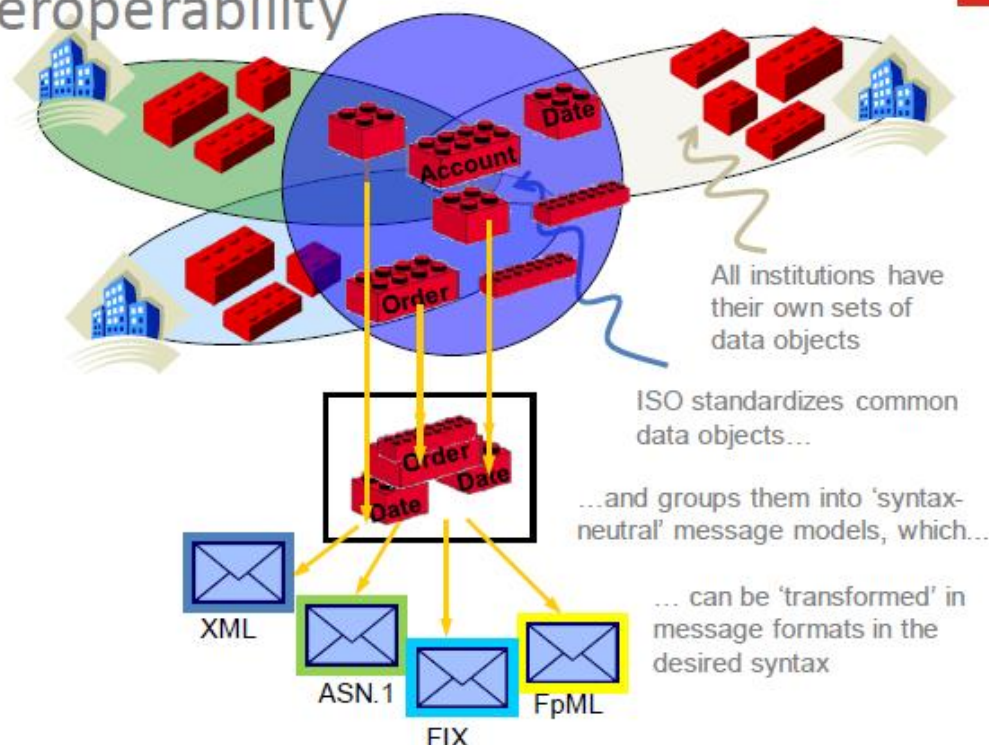
Някои направления за дигитализация на фирменото счетоводство поне засега не са особено съществени за бюджетното счетоводство. Такива са най-вече отчитането в реално време и сложните анализи на големи данни. В бъдеще може би ще има необходимост и от такива дейности, но в момента бюджетното счетоводство е далече от подобни проблеми.

Проблеми и възможни подходи при дигитализацията на счетоводната отчетност в бюджетните организации

Ще анализираме всяко от основните направления за дигитална трансформация на бюджетното счетоводство, за да открием потенциални проблеми и да предложим варианти за решение.

1. **Еднородност на системите, използвани в организацията.** Състоянието в момента е доста далеч от желаното. В повечето случаи се използват отделни приложения за счетоводство, работни заплати, дълготрайни активи, материални запаси и др. **Основен проблем** е закупуването и внедряването на ERP система, която да интегрира всички дейности. Това не е по силите на болшинството бюджетни организации и най-вече на второстепенните и третостепенните разпоредители с бюджетни средства. Те не разполагат нито с финансови ресурси, нито с квалифициран персонал, който да извърши внедряването и впоследствие да осъществява поддръжка на системата. **Възможно решение** би било централизирано финансиране и създаване на облачно базирана ERP система за бюджетни организации, която да бъде достъпна за всички. Някои бюджетни организации, които извършват по-специфични дейности, може да финансират разработването на допълнителни модули за тези дейности.
2. **Съвместимост на системите, използвани в системата на първостепенния разпоредител с бюджетни средства.** Обичайно счетоводните системи във второстепенните и третостепенните разпоредители са твърде разнообразни и не позволяват директен обмен на информация. Така **основен проблем** се явява събирането и обобщаването на отчетна информация. Много първостепенни разпоредители са създали собствени системи за обобщаване на отчетните данни, но това налага повторното им въвеждане от счетоводителите. **Възможно решение**, както и в по-горе дискутирания случай, е използването на еднакви счетоводни системи, които да имат и функционалност за обобщаване на информацията на по-горно ниво. Алтернативен подход би бил да се дефинират стандартизирани интерфейси за предаване на данни към висшестоящите организации, а евентуално и към останалите държавни органи. Използването в момента файлове на Excel за обмен на счетоводни данни и данни за приходите и разходите по бюджета не са най-доброто решение. Има и други практически решения за интегриране на съществуващите системи с облачно базирани системи [8]
3. **Разширяване и усъвършенстване на интерфейсите към външни системи.** До известна степен решение може да се търси в използването на универсален софтуер, предлагащ подобна функционалност. **Основният проблем**, обаче, е в околната среда. Няма как едностранно да се дигитализира обмена на данни само от гледна точка на бюджетните организации, без това да засегне всички контрагенти (банки, доставчици, клиенти и т.н.). **Решението** е в нормативната регламентация и налагане на стандарти. Комуникацията с електронни документи трябва да стане задължителна, като същевременно се наложат единни стандарти за обмен на данни. Това постепенно се реализира в практиката - от 01.10.2023 са в сила изисквания за структурата, формата и съдържанието на платежните документи за целите на изпълнение на преводи от/към сметки на бюджетни организации в XML формат съгласно стандарт ISO 20022 [9]. Този стандарт определя основните обекти и съобщенията в банковата и финансовата сфера (Фиг. 1). Подобни стандарти трябва да се наложат и при обмен на фактури и други документи. В тази посока вече има съществуващи платформи за обмен на електронни фактури, но би било добре това да се регламентира нормативно.

Using ISO 20022 modelling to reach interoperability

Източник: Intro to ISO 20022 [10]

Фигура 1: Използване на стандартизирани обекти и съобщения в ISO 20022

4. **Безхартиено счетоводство.** Има две основни **предизвикателства** пред реализирането на изцяло безхартиено счетоводство - създаването на цялостна система за документооборота в организацията, която да регистрира и надеждно да съхранява в електронен вид както вътрешните, така и външните документи и, от друга страна, постепенното елиминиране или предефиниране на процесите, предполагащи използването на хартиени документи. Такива процеси, например, са тези, свързани със заплащане в брой на държавни или местни данъци и такси. Без трети независим орган (например банка), който да удостовери извършването на плащането, заплатилото сума физическо лице няма как да докаже впоследствие извършването на плащането освен с класически хартиен документ. **Решение** за документооборота отново може да се намери в цялостната информационна система на организацията. Колкото до проблемните бизнес процеси - може постепенно да се ограничи в максимална степен плащането в брой и същевременно да се мисли за електронно удостоверяване на всички извършени сделки, обвързано с електронната самоличност на физическите лица.
5. **Автоматизиране на рутинните процеси.** Това е традиционно направление, което и сега се развива успешно в счетоводния софтуер. Това е начинът за решаване на проблема с недостатъчната ефективност на счетоводителите и ангажирането им с твърде много рутинни задачи по следене на аналитично ниво на разчетите с доставчиците и клиентите, както и ненужно усложнената отчетност, свързана с поетите ангажименти по договори. **Предизвикателствата** в тази област са свързани най-вече с точното регламентиране на начина на комуникация с външните системи, така че да се елиминира рискът от грешки и несъответствия в партидите. Освен софтуерните решения, не бива да се изключват и някои чисто нормативни и административни **решения**, като например ограничаване на отчитането на ангажиментите само до най-съществените (над 1 милион лева),

окупняване на звената, извършващи счетоводното отчитане, така че те да обслужват множество третостепенни разпоредители и др.

Заклучение

Дигитализацията и дигиталната трансформация на счетоводната отчетност в бюджетните организации не бива да изостава от общото развитие. Независимо от проблемите и предизвикателствата, породени най-вече от недостатъчната ресурсна обезпеченост на тази дейност, могат да се търсят решения, които да ускорят процеса на дигитална трансформация. В настоящия доклад, освен че бяха дефинирани някои от основните проблем, бяха предложени и възможни конкретни подходи за решаването им.

References:

1. Лазарова, В., (2020). Дигитализация в счетоводството. София, Авангард Прима, 2020. ISBN 978-619-239-465-3.
2. Лазарова, В., (2019). Дигитализация и дигитална трансформация в счетоводството, *Икономически и социални алтернативи*, 2019/2, стр. 97-106.
3. Kovalevska, N., Nesterenko, I., Lutsenko, O., Nesterenko, O., Hlushach, Y., (2022). Problems of accounting digitalization in conditions of business processes digitalization., *Amazonia Investiga*, Vol. 56, стр. 132-141, <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.14>
4. Министерство на финансите (2023). Единна бюджетна класификация за 2023 г. Официална интернет страница. [Online] 2023. <https://www.minfin.bg/upload/55401/EBK-2023.zip>.
5. Столична община. (2021) Приложение № 9 към Решение № 107 по Протокол № 29/25.02.2021г. Столичен общински съвет. [Online] 2021. <https://council.sofia.bg/documents/20182/937233/R.107-PR.9.pdf>.
6. Butunov, S. B., & Azamatova, G. I. (2020). The digitalization of accounting: from the past to the future. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 04 (84), стр. 514-519.
7. Gherman, M., Molociniuc, M., Grosu, V. (2021). Digitalization of accounting - trends and perspectives. *Journal of information systems & operations management*, Vol. 15.1, стр. 104-113.
8. Tsaneva, M. (2019). A practical approach for integrating heterogeneous systems, *Business management*, no. 2, стр. 5-16, 2019.
9. Министерство на финансите (2023). ДДС № 03/03.05.2023 г. - Изискванията за структурата, формата и съдържанието на платежните документи за целите на изпълнение на преводи от/към сметки на бюджетни организации в XML формат съгласно стандарт ISO 20022 кредитен превод. Официална интернет страница. [Online] 2023. https://www.minfin.bg/upload/54839/DDS-03-2023-Article-151_1-ZPF-Budget-Pay-Docs.pdf.
10. ISO (2022). Introduction to ISO 20022 –Universal financial industry message scheme. ISO 20022. [Online] 2022. <https://www.iso20022.org/sites/default/files/2022-02/introtoiso20022.pdf>